

تأثيرات رنگ در معماری سنتی

مقدمه

رنگ، نور و آب سه عنصر زیبایی شناسی معماری سنتی هستند. رنگ در انقطاب نور حاصل می شود و بازتابی از نور است که به شکل های متفاوتی درمی آید و این بازتاب مجموعه وسیعی را شامل می شود. رنگ از دیرباز نقش مهمی در معماری سنتی ایران ایفا کرده است. کاربرد سایه و رنگ با یکدیگر از جمله آثاری است که حس عرفانی به فضا بویژه فضاهای مذهبی سنتی مانند مساجد می دهد. در معماری سنتی ایرانی مطالعه رنگ بنا بر حجم و ساختار، همواره به عنوان بخش اصلی مراحل مختلف ساختمان و فهم آن در نظر گرفته شده است.

این مقاله مناسب دانشجویان معماری و هنر می باشد

تاریخچه رنگ

از روی سفالهای نقاشی شده و نقاشیهایی که از دیوار غارهای پیش از تاریخ بدست آمده است می توان حدس زد که انسان رنگ را از دوران شکارچی گری به این طرف بکار برده و به وسیله رنگهایی که با نوعی چربی آمیخته شده ، دیوارهای غارهای محل سکونت خود را نقاشی نموده است . البته این دلیل بر این نیست که انسان پیش از این دوران رنگ را نمی شناخته بلکه باید گفت بشر از همان روزهای نخست زندگی، از روزهایی که هنوز در میان شاخ و برگ درختان زندگی می کرده، رنگ را می شناخته و آنها را تشخیص می داده است و گاهگاه با مواد رنگی مانند گلها، خاکهای رنگی که بدست می آورده بدن و سرو صورت خود را به تقلید از رنگ حیوانات و پرندگان و هماهنگی با محیط و طبیعت رنگین میکرد است.

پس از گذراندن این دوران وارد دوره کشاورزی و شهرنشینی می گردد دیگر کاملاً با رنگ و انواع آن آشناست و به راز ساختن رنگ و یا استخراج و بدست آوردن رنگهای گوناگون پی برده است و با این آمادگی به ساختن سفال و نقاشی روی آنها می پردازد از آن پس رنگ بطور وسیع و دامنه دارتری در زندگی انسان وارد می شود و با تکامل انسان، تکامل می یابد و پیشرفت می کند. بعدها با گسترش هنرهای دیگر، رنگ در هر هنری بخصوص معماری وارد می شود و جلوه گری می کند . بتدریج در تشخیص سرزمینها از یکدیگر رنگ عامل شناسایی می شود زیرا که رنگهای موجود در هر سرزمین با هم متفاوت است.

سالیان دراز تا نزدیک به روزگار ما ، رنگها یا معدنی بود یا گیاهی و بیشتر اوقات هنرمند رنگ دلخواه خود را شخصاً آماده می کرد اینگونه رنگها اصالت بیشتری در معرفی هنر و هنرمند

معماري سنتي و رنگ

خانه ضیائیان شیراز

معماري سنتي ايران از جنبه هنري،
پيشينه اي بس ديرينه دارد. معماري
سنتي در ايران به لحاظ نوع
جغرافيايي آن با خاک عجيب است و
اين خاک براي ساخت بناها مورد
استفاده قرار مي گيرد و با رنگهاي
که به گونه هاي مختلف بر آن زده
مي شود جان مي يابد و زنده مي
شود .

معماري سنتي ايران بر پايه عناصر
مادي از جمله هندسه است. اما اين
هندسه در دستان هنرمند تبديل به
ساختن نظم هستي مي شود و هنرمند
با بکار بستن رنگ در اين هندسه

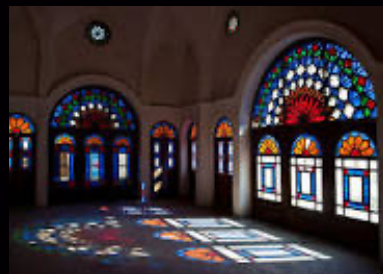

خانه عامریها

و آنچه را که باید، در قالب رنگ و فرم، بیان می‌کند و به تعادل می‌رساند و رنگ را با فرهنگ و تفکر ایرانی می‌آمیزد و از تأثیر رنگ کمک می‌گیرد.

نقوش رنگین کاشی را با سفید گچبری همراه می‌سازند تا تضاد میان آنها چشمگیر تر شود. در مرکز هندسی محوطه، حوضی با آب زلال قرار می‌دهند تا هم آینه‌ای باشد برای آبی آسمان که تصویر آن را بر زمین نشان دهد و از رنگ آن بر آجر فرش زمین استفاده کند و هم تصویر کاشیکاری‌های هفت رنگ نما را در خود بنشانند.

خانه طباطبایی ها

- قسمت بیرونی خانه، تالار بزرگ هفت دری یا اتاق شاه نشین نیز در مرکز با نورگیرها و پنجره‌های مشبک رنگی و پنجره‌های کناری دو جداره اُرسی که عمودی باز و بسته می‌شوند. این اتاق دارای تزیینات یزدی بندی در سقف، نقاشی، آینه‌کاری و پنجره‌های مشبک گچی (ظهرگچی) در بدنه است که همچون پارچه توری ظریف ضمن جلوگیری از تابش مستقیم نور خورشید به داخل تالار، آن را رنگارنگ و ملیح می‌کند.
- گفتنی است شیشه‌های رنگی به کاررفته در درب‌ها و ارسی‌های این سرا علاوه بر ایجاد حریم امن برای داخل تالارها، نور خیره‌کننده آفتاب را مهار و رنگین می‌کند؛ علاوه بر این ترکیب رنگ‌ها

نگاهی به رنگ در معماری مساجد

- نگرش به نور و رنگ در معماری مساجد نگرشی عارفانه به توحید است. ذات اقدس احدیت نور مطلق است نوری که ظلمت مقابل ندارد. اوست نور همه جهان، نور آسمان و زمین (الله نور السموات و الارض) .
در معماری مساجد کاشیکاریها، نقش برجسته ها و شبکه پنجره ها و اسلیمها ، گچکاریها و نور و تاریکهای گاه و بیگاه نیز نگرشی بدین موضوع است.
نور پاکش بی دلیل و بی بیان پوست بشکافد درآید در میان
مساجد در معماری اسلامی و سنتی ایران برجسته ترین جایگاه را داشته است و همه هنرها نیز در خدمت مسجد بوده اند. درواقع مسجد مجموعه ای است از هنرهای گوناگون که بر روی هم فضا و مکان خاصی را پدید آورده اند. فضا و مکانی که برای ایجاد رابطه میان خدا و طبیعت رنگین، درون آرام سرخوش شب و روز را در چشم آورد. روزی برای ستایش خداوندی که زیبایی می افریند، در پرستشگاهها به ستایش رنگها و نقشهایی می پردازد که خود در پی زیبایی آفریدگارش ، آفریده است و روزی برای یکی دانستن خدا و وحدت با او تمامی شکلهای دیر وزین را کنار زده فرمی ساده و

رنگ سفید می زند و آبی آسمان و آبی دریا را به درون
می کشاند برای تسخیر کردن زندگی و نور خورشید را
برای نورانی کردن دلهای خسته و تاریک . و این فضایی
روحانی را با نجوای آرام رنگها و نورها، روحانیت
بیشتری می بخشد.

در معماری مساجد نیز مانند نگارگری، نقوش هندسی و
گیاهی سایه روشن ندارند چرا که در اسلام ساخت و
ساز هر آنچه هست معنا ندارد و اینها تنها نمادی از
دنیایی هستند که خارج از این جهان قرار دارند. پس
آنچه در این میان اهمیت بیشتری می یابد، همانا «رنگ»

مسجد کبود تبریز

- مسجد کبود با تنوع و ظرافت کاشی‌کاری و انواع خطوط به‌کاررفته در آن و به ویژه به دلیل رنگ لاجوردی کاشی‌کاری‌های معرق آن به «فیروزه اسلام» شهرت یافته‌است. سبک معماری این بنا به شیوه آذری است و کاشی‌کاری‌های ایوان ورودی مسجد با کاشی‌کاری‌های معرق تزئین شده‌است.

مسجد نصیرالملک شیراز

- مسجد نصیرالملک شیراز را بدلیل استفاده از کاشیکاری با تزئینات فراوان و شیشه های رنگی مسجد صورتی نیز نامیده اند.
- ورودی اصلی مسجد از کاشی هفت رنگ با تزئینات فراوانی از گل سرخ، گل زنبق شیراز است. پایبندور تا دور ایم مسجد با کاشی هفت رنگ تزئین شده. تمام سقف، داخل و بیرون آن کاشی کاری رنگارنگ شده است
- بین شبستان و صحن مسجد با هفت در چوبی با شیشه های رنگارنگ می باشد. طاق و دیوارهای این شبستان با کاشی کاری های زیبا تزئین شده است. کف آن با کاشی های فیروزه ای و سقف آن با نقش گل و بوته و آیات قرآنی مزین گشته است.
- در سمت شمالی مسجد، طاقنمایی به نام طاق مروارید وجود دارد، که تمام سقف، داخل و بیرون آن کاشی کاری رنگارنگ شده است و بر

تأثيرات رنگ

رنگ علامت مشخص هر شي طبيعي است و حتي علامت هر طعم، هر بو و هر حسي است که به درون فضا مي آيد.

عميق ترين و واقعي ترين اسرار را در رنگ مي توان ديد که بسياري بر چشمان ناآشنا، نامعلوم مي شوند و بايد که به وسيله قلب و درون به مشاهده آن پرداخت . جوهر اصلي رنگ، انعکاسي مي شود از خيال و راحتي سمبليك و نمادين و انتزاع مي يابد. اين انعکاس بر اعصاب و روان فرد ، بي آنکه خود بخواهد ، تأثير مي گذارد که البته اين تأثيرات براساس نوع فرهنگ و نوع اقليم مي تواند تغيير يابد .

رنگها مي توانند انسان را شاد و يا غمگين سازند و عواطف را تحت سلطه خود گيرند. ديدن رنگ در حقيقت هم به بخش ارادي و هم غيرارادي مغز مربوط مي شود. اما تشخيص رنگ مربوط به بخش ارادي است و واکنش نسبت به رنگ، به بخش غيرارادي.

براي مثال اگر انسان به لحاظ رواني نياز به آرامش ، بازسازي بدن و رهايي از فشار و کشمکشهاي روحي داشته باشد براساس واکنش غريزي ، رنگهاي تيره و در حالت عکس ، رنگهاي روشن را انتخاب مي کند و واکنش نسبت به يك رنگ در حقيقت تحت تأثير وضع خاصي است که انسان در آن قرار مي گيرد.

روانشناسي رنگ در معماري

رنگ سفيد :

رنگ سفيد در بيشتر مواقع فضاهاي داخلي را مي پوشاند و نشان از قداست و پاكي و آرامش است. در فلسفه حيات و رمز مردمان، نشانه بسياري چيزهاي مؤثر و بزرگ بوده است. سفيد در بناهاي قديمي، پرمعناترين رنگ در عالم روحاني است و نيز پرمهابت و ترساننده هم مي باشد. سفيد در مسجد دورتادور آدمي کشيده مي شود و فضاي پرمعنا و گويا مي سازد که در مرکز بي کرانگي و

روانشناسی رنگ در معماری

رنگ آبی:

رنگ آبی همیشه متوجه درون است و با اعصاب پیوستگی دارد. اشخاصی که رنگ آبی را ترجیح می دهند بیشتر دارای پوستی رنگ باخته و گردش خون ضعیف می باشند. اما اعصابی قوی و محکم دارند. آبی در طبیعت رنگی پر قدرت است و فصل زمستان دوران آن است.

آبی در اتمسفر زمین از طلوع صبح تا غروب آفتاب و حتی در شب به چشم می خورد. در طبیعت این رنگ از روشن ترین تا تیره ترین آن وجود دارد.

آبی معنای ایمان را می دهد و به فضای لایتناهی مربوط می شود و به فضای بالا اشاره دارد.

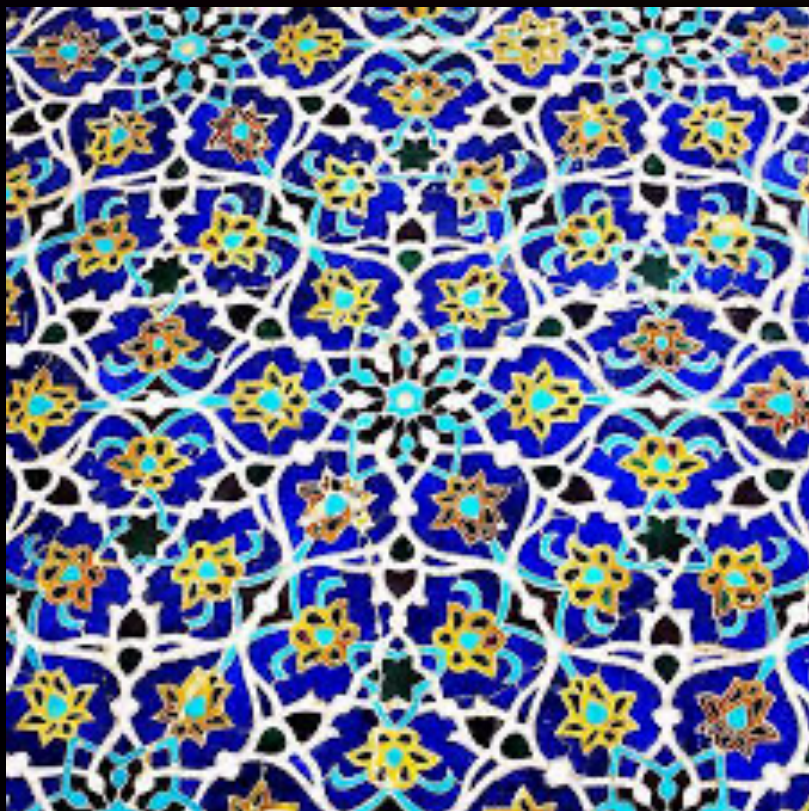
آبی بدلیل سکوت و آرامش اسرار آمیزش در تابلوهای مذهبی مسیحیت و در بناهای اسلامی کاربرد ویژه ای دارد و نشان از فروتنی، ایمان و اعتماد، اعتقاد و مقاومت دارد.

تمرکز چشم به رنگ آبی به گونه ای است که همواره دورتر از محل واقعی خویش به نظر می رسد و به این علت وقتی بر گنبدها و مناره ها می نشیند، آدمی را با خود تا آسمان می کشاند.

روانشناسي رنگ در معماري

رنگ لاجوردي

لاجورد رنگ عامل مثال است و وسعت درون و بي کرانگي آسمان را نشان مي‌دهد.

در کاشيکاري مانند آسمان فضا را ميپوشاند و نقش زرد و نارنجي در ميانه آن مانند ستارگان در آسمان مي‌درخشند و نقش و نگارهاي گياهي، آدمي را به خيال بهشت مي‌برد. خطوط بر روي آنها قداست را در

روانشناسی رنگ در معماری

رنگ قرمز:

قرمز بشدت مي درخشد و به آساني تاريك و خاموش نمي‌گردد. قرمز، رنگي است بسيار انعطاف‌پذير و به حالات مختلفي درمي‌آيد، نبض را سريع مي‌کند، فشارخون را بالا مي‌برد و تنفس را بيشتري مي‌کند. بيانگر نيروي حياتي، فعاليت عصبي و معنای آرزو و تمام شکلهای ميل و اشتياق را دارد.

رنگ قرمز بر زمينه زرد ليمويي، تاريك تر شده قدرتش ملايم و تخفيف مي‌يابد. قرمز بر زمينه سبز آبي جلوه و درخشندگي مي‌يابد. افروخته و شعله ور گشته و نشاني از آتش مي‌باشد. قرمز نارنجي و قرمز ارغواني، دو نقطه متقابل به هم بوده، اولي شرور و شيطاني است، دومي

باک و آسمان

روانشناسي رنگ در معماري

رنگ زرد:

زرد روشنترین رنگهاست و نشان روشني و نور. صفات رنگ زرد عبارتند از: روشني، بازتاب، کیفیت درخشان، شادمانی زودگذر می باشد.

زرد موجب افزایش خون و تسريع نبض و تنفس به طریقي مشابه رنگ قرمز می شود.

هر گاه رنگ زرد روشن در کنار رنگهاي تیره بکار رود و با آنها کنتراست ایجاد کند، حالت وجد و نشاط را به بیننده القا می کند. رنگ زرد در کنار زمینه سبز می درخشد و بر روی زمینه قرمز بنفش شدت خودنمایی می کند. بر روی آبی متوسط می درخشد و دارای اثری غریب و دافع می شود. بر روی قرمز؛ پرسروصدا، بشاش و دارای زرق و برق است و نشان از شوکت و جلال و معرفت می دهد.

زرد طلایی، رنگی است منور با درخششی ملایم، بدون وزن و نامتعادل. رنگی است که در گذشته به جای نور و روشني بکار می رفته. در زمینه نقاشي استادان قدیمی از این رنگ به عنوان سمبل آخرت، شگفتی، پادشاهی و سلطنت، نور و خورشید استفاده شده است.

روانشناسي رنگ در معماري

رنگ سبز:

سبز در حداثل زرد و آبي قرار دارد و تركيبي از اين دو رنگ است. سبز، نشان دهنده آرامش و اميدواري است و نيز آميزشي از دانش و ايمان است.

سبز متمايل به آبي، حالت روحانيت را نشان مي دهد و نمايانگر عزم راسخ، پايداري و مقاومت در برابر تغييرات است و از سردترين رنگها مي باشد. سبز اگر با خاكستري تيره شود به زوال گرايش دارد.

سبز رنگ حرم پيامبر (ص) است. روايت است كه در هنگام نزول وحى، افق آسمان به رنگ سبز نمايان شد. سبز رنگ زندگى و زيستن است، رنگ آرامش.

سبز مطلق، آرامترين رنگهاست. كانون هيچ جنبشي نيست و به دليل همين ساكن ماندن كسالت آفرين مي شود و به اين علت با رنگهاي ديگر مي نشيند.

روانشناسي رنگ در معماري

رنگ فيروزه‌اي:

ايرانيان از دوره پيش از اسلام به قداست فيروزه‌يي معتقد بودند. مي‌توان اين رنگ را در كاشيهاي كاخهاي مانند تخت جمشيد هم ملاحظه كرد يا بر اشياء زينتي كه خانمها بكار مي‌بردند. به نظر آنها فيروزه‌يي ديد را قوي مي‌كند، نازايي را از بين مي‌برد، عزت و سلامت نفس مي‌آورد.

پس فيروزه اي را بر كاشيهاي گنبد و مناره‌ها براي تداوم ساختمان و قوي نمودن ديد باطني نگرندگان و عبادت كنندگان به كار مي‌برند.

تأثيرات رنگها بر همدیگر

رنگها بر یکدیگر تأثیری متقابل می گذارند. استفاده از گروه رنگهای مکمل در اثر هنری، حالتی تسخیر کننده ایجاد کرده، تأثیر فراوانی بر بیننده می گذارد.

رنگ هم از نظر ساختار (یعنی ارتباط رنگ با مفاهیم مختلف) و هم از نظر بیانی (قدرت رنگ که هنرمند از طریق آن به ترجمه احساس خود می پردازد) اهمیت دارد.

انرژی یا نیروی داخلی رنگ عاملی است که هنرمند بیش از عوامل دیگر به آن اهمیت می دهد و در واقع واکنش روانی انسان نسبت به رنگ است. سردی و گرمی رنگ و جایگیری رنگها میان یکدیگر نیز از عواملی هستند که یک هنرمند باید به آنها توجه نماید. از دیگر عواملی که هنرمند آن را مدنظر قرار می دهد، وزن رنگها یا تأثیری است که رنگها بر وزن اشیاء دارند.

در معماری سنتی رنگ بنا به کمک کاشیهایی رنگین بکار رفته که بدین وسیله استحکام بیشتری می یابد. این کاشیهایی رنگارنگ هم در داخل بنا و هم در خارج بنا به کار می روند. کاربرد این کاشیهایی رنگارنگ در روی سطوح دیوارها و گنبدها سبب می شود تا مواد ساختمانی سنگینی و خشونت خود را از دست داده و سطوحی شفاف، سبک و بی وزن را به ذهن القاء کنند.

رنگهاي شفاف کاشيها همراه با
نقوش هندسي، گياهي و خطاطي
حالي كريستال گونه و رنگين
به مصالح ساختماني مي دهد.
رنگهاي آبي فيروزه اي و
لاجوردي با سفيد و زرد و
قهوه اي و سبز زيتوني در کنار
هم مي نشينند و رنگهاي مکمل
آجري و نارنجي با لاجوردي و
فيروزه اي هماهنگي خاصه را

کاشیهای معرق، مینایی و خشتی
هفت رنگ به رنگهای مختلف که از
دوره سلجوقی و تیموری آغاز شده
و در صفویه به اوج می‌رسند، در
همه جا و همه دوره‌ها با شفافیت و
صافی و جلای تمام بکار می‌روند.
رنگهای فیروزه‌ای زمینه در کنار
رنگ لاجوردی می‌نشینند و فضایی
شفاف و پرعشق را بوجود می‌آورند
که انواع شکل‌های تزیینی گیاهی بر
آن نشسته و تفکر و توجه به فضایی

منابع و مأخذ

پي نوشت:

1- روانشناسي رنگ، ص 35.

2- مجموعه مقالات دومين همایش بين المللي معماري مسجد

3- معماري و تزئينات اسلامي، درك هيل/اولگ گرابر-ترجمه مهرداد وحدتي
دانشمند